

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-4>

УДК 792(520):78.03

Антошко М.О.

Національна музична академія України імені П.І. Чайковського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4105-7519>

МУЗИЧНІ ВИТОКИ СХІДНИХ КУЛЬТУР НА ПРИКЛАДІ ЯПОНСЬКОГО ТЕАТРУ

Анотація. Розглянуто проблему витоків музичного мистецтва та виховання у стародавньому Китаї. На основі вивчення питань з філософсько-релігійним навантаженням, знаходимо відповіді на постановку питання музичного мистецтва країн Сходу, адже саме східна філософія здійснила вплив на світогляд та культуру цих країн. В статті представлені головні періоди, що відобразили яскраві моменти у становленні культури Китаю. Також у роботі висвітлено періоди становлення японського театру Но, Кабукі та лялькового театру бунраку, які здійснили значний вплив на розвиток театрального та культурного життя не тільки Японії та Китаю, а й усіх країн Сходу. Було виокремлено історичні імена діячів, які безпосередньо вплинули на розвиток китайського мистецтва, завдяки яким були з'ясовані культурні традиції країн Сходу. Вивчення проблем театрального мистецтва, його витоків та періоду становлення. На основі вивчення даної проблематики, виявлено процеси розвитку культури Китаю.

Ключові слова: культура Китаю, музичне мистецтво, культурні традиції, театр Японії.

Antoshko Marina

National Music Academy of Ukraine named after P. Tchaikovsky

MUSICAL ORIGINS OF ORIENTAL CULTURES ON THE EXAMPLE OF JAPANESE THEATER

Summary. The problem of the origins of musical art and education in ancient China is considered. Based on the study of issues with the philosophical and religious load, we find answers to the question of musical art in the countries of the East, because it is the Eastern philosophy that influenced the worldview and culture of these countries. The article presents the main periods that reflected the bright moments in the formation of China's culture. The historical names of the figures who directly influenced the development of Chinese art, through which the cultural traditions of the East were clarified, were distinguished. Studying the problems of theatrical art, its origins and period of formation. Based on the study of this problem, the processes of Chinese culture development were discovered. Of great significance is the choral art in China's culture. As a result of growing interest in this kind of art, choral groups will begin to appear, various competitions and festivals, master classes will be organized, the repertoire of works of works will begin to increase, and so on. Famous scholars who raised issues of Chinese choral culture were Zhou Zhensun, Yang Li, Sun Yu, and others. It should be noted that the role of music was special, because it accompanied all ritual ceremonies. These mystical events reformed Confucianism, which gave rationality and logic to all. One of the important features of Chinese music is the inseparable unity of poetic text and music, as well as the connection of music with gesture and dance, the interconnection of vocal music with phonetics of folk language. The peculiarity of Chinese music also manifests itself in the use of various musical instruments made from a variety of natural materials. The Chinese theater was in the fullest sense of the people. The musical side of the classical theater is distinguished by the inseparable unity of sound, words and dance. The circle of images, mood, techniques of acting is characterized by a certain type of melody, rhythm, composition of the orchestra. The period of formation of Japanese theater No, Kabuki and bunrak puppet theater, which made a significant impact on the development of theatrical and cultural life not only of Japan and China, but of all countries of the East, is also covered in the work.

Keywords: Chinese culture, musical art, cultural traditions, theater of Japan.

Постановка проблеми. Ознайомлення та вивчення проблеми культури музичного мислення країн Сходу, зокрема Китаю та Японії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема музичної культури завжди цікавила науковців. Вивченням культурної спадщини країн Сходу займалися: Д. Кітлі, М. Лева, Д. Мейджор, К. Чан, Дж. Лю, А. Райт, Ф. Токей, С. Цоерен, Д. Кнектегес, Р. Матер, Дж. Хайтауер, Х. Франкель тощо. Відомим китаєзнавцем був італійський монах Маттео Річчі (1554-1610), який прожив значний період часу в Китаї, вивчив мову та традиції. Саме він виклав на китайській мові християнські догми. Питання театрального мистецтва підіймали В. Виноградова, В. Малявін, С. Фіцджеральд та інші. Культура Китаю досліджували представники китайсько-

го мистецтва як Чжень Чжен-до, Ху Мань, Ван. Отже, ми бачимо, що питання театрального мистецтва та культури музичного мислення країн Сходу крізь призму китайської філософії не достатньо було вивчено.

Невирішені раніше частини загальної проблеми полягають в тому, що крізь призму вікових традицій висвітлити проблему музичного мислення та музичної культури країн Сходу, зокрема Китаю та Японії. Донести проблему філософської думки Китаю, що здійснювала свій вплив на мистецтво східних країн. Відтворити роль театру в Японії.

Ціль статті (постановка завдання) полягає у вивченні проблеми культури музичного мислення східних країн, зокрема Китаю та Японії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музика здавна займала чільне місце у ре-

лігіях та мала досить потужну силу впливу на свідомість народу. Питаннями вивчення музичних канонів в європейській музиці займалися І. Джумаєв, З. Імамутдінов. Також відомі праці Б. Деви Чайганьї, який присвятив їх вивченням музичної культури Індії та Г. Вірановського, роботи якого присвячені вивченню музики у китайських релігіях.

Витоки китайської культури починаються з діяльності правителів Яо, Шуня, Юя, які царювали в III тисячолітті до н.е. Однак більш суттєві знахідки в культурній діяльності відносяться до доби правління династії Шан (1766-1123 рр. до н.е.). Відмінністю культури китайського народу від західних культур вважається прагматичність та раціональність мислення. Одним з важливих чинників культури китайського народу була етика та адміністративна діяльність. У світогляді культури країни з'являються герої, основними рисами характеру яких є справедливість та мудрість, відмінно від героїв західних країн, які наділені містичними силами. Етичний раціоналізм, в основі якого були ритуалізовані дії, був фундаментом культурного життя китайського народу. Етика сформувала традиційну культуру Китаю. Філософські вчення – конфуціанство, даосизм та буддизм згодом трансформувались. Роль філософського вчення конфуціанства завжди була значною, адже була основою у підкоренні релігійно-етичних норм в політиці та адміністрації. Прихильники релігійних поглядів даосизму спонукали розвиток таких наук як – астрологія, алхімія, китайська медицина тощо, адже привертала увагу людей, що досліджували в духовній сфері, в ірраціональній. Свій вплив на культуру Китаю здійснив буддизм, який яскраво проявився в літературі та архітектурі. Розквіт буддизмської культури приходиться на III–IV століття, що яскраво позначилось на архітектурі (з'явилися комплекси Лунменя, Юньганна, Дунхуана), а також на добу Сун (X–XIII століття), що яскраво проявилось у живопису. Серед відомих пам'яток китайської літератури є «Книга пісень» або «Шицзин», яка включає в себе оди, гімни, вірші тощо. Перші твори датуються періодом Західної Чжоу (XI століття до н.е.) по середину епохи Весни (VI століття до н.е.). Традиції «Книги пісень» продовжив Цюй Юань (348-278), який вважається засновником авторської поезії. Однією з відомих од автора є «Скорбота вигнанця», що являється фундаментом жанру «фу». Відомим поетом також був Сун Юй (290-223), який продовжив у своїх творах жанр «фу» та став відомим своїми одами «Гори високі Таї» та «Ода про безсмертну». Літературна спадщина Китаю дуже різнопланова, про що свідчить безліч віршів «фу» династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р.н.е.), віршів «ші» династії Тан (618-906), віршів «ци» династії Сун (960-1279), романів династії Мін (1368-1643) тощо. Свій розвиток китайська література продовжила в епоху династій Вей (220-265) та Цзінь (265-420), коли відомими поетами стали Цао Цао, Цао Пі, Цао Чжі, Жуань Цзи, Цзи Кан, Тао Юаньмін тощо. Вершиною розвитку поезії вважається династія Суй, Тан та Сун. В період правління династії Тан з'явилося «Повне зібрання таньських віршів», куди увійшли твори відомих літераторів, серед яких – Лі Бо (701-762), Ду Фу

(712-770), Бо Цзюйі (772-846), Сикун Ту (837-908), Ван Вей (699-761) та інші. Саме в період епохи Тан появився жанр віршів «ци», який досяг своєї вершини в епоху Сун. Також ця епоха відома завдяки появі перших прикладів китайської повісті («Нефритова Гуаньїн», «Несправедлива кара»). Епоха династії Юань відома появою літературного жанру «цзацзюй» («Образи Доу Е», «Західний флігель»), який яскраво відображений у літераторів Ван Шіфу, Чжень Гуанцзу, Гуань Ханьдін. Серед відомих класичних романів епохи Мін та Цін слід назвати: «Річні заводи» Ші Найаня, «Подорожна Захід» У Ченья, «Сон в червоному теремі» Цао Сюєціня. Отже, говорячи про мистецтво Китаю, бачимо, що свого розквіту вону досягло під час правління династій Сун і Тан. Саме в цей період свій розвиток починає й театральне мистецтво, до якого входило близько 300 традиційних жанрів, серед яких – «китайська опера», драма, танцювальна драма (балет). Традиційна опера в Китаї завжди привертала увагу, особливо Пекінська опера – цзінцзюй, хебейська опера – пінцзюй, шаосинька опера – юецзюй, хенанська – юйцзюй, гуандунська – юецзюй тощо. Основу пекінської опери складають традиції аньхуейської опери, також виконавська техніка кунської й цинцянської опер й фольклорні здобутки. Персонажі цієї опери вирізняються гримом, який передає характер та настрої героїв [7]. Виокремлюються чотири основні ролі: чоловіча – шен, жіноча – дань, маска – цзин, клоун – чоу. Під час вистави використовуються спів, речитатія, а також елементи акробатичних трюків та бойових мистецтв. Для зображення яких-небудь дій використовується різна жестикуляція. Відомими вистави вважаються «Переполох в небесному палаці», «Осінь ріка», «Легенда про білого змія», «П'яна красотка», «Імператор Цао Цао й вчений Ян Сюй». В більш пізній період починають ставитись вистави: «Цюй Юань», «Гроза», «Канавка Дракона», «Кун Фаньсен». Цікавим був балетний жанр, який прославився постановкою: «Чай Е летить на луну», «Лян Шаньбо й Чжу Інтай», «Роман на річці Мінцзян», «Принцеса Елань». В процесі формування культури китайського народу починають формуватися види традиційної музики, до якої відносяться – пісні, танцювальна музика, музика пісенних сказів, інструментальна й оперна музика. Цікавими й відомими стали твори для циня – семиструнного інструменту: «Гуанлінсань», «Сюїта з 18 частей для флейи хуцзя», «Кругова засада» та інші. В період Сун та Тан з'явилась музична вистава – дацой, де поєднувались танці, спів та інструментальний супровід. Відомі твори цього жанру: «Ічжоу», «Лянчжоу». Пізніше цей жанр перероджується в оперу та баладу, основою яких став фольклор. Цікавим видом китайського музичного мистецтва було пісенно-розповідне мистецтво, сутність якого становила доповідь про історичні події в супроводі з музичним інструментом. Виконувались ці номери завдяки участі одного або декількох акторів під акомпанемент цимбал, барабану, балалайки або китайської скрипки. Цей вид мистецтва яскраво відображав національний колорит та фольклор китайського народу. На культурне життя Китаю здійснювали вплив інші країни Європи. «Вели-

кий шовковий шлях», який було прокладено у II столітті до н.е. посольством Ужан Цяня став вікном у Європу. Адже, завдяки йому почалося перевезення китайського шовку в інші західні країни та Китай здобув назву «Країна шовку». Завдяки торгівлі, країна розпочала й свій культурний розвиток. Так, мистецтво починає свій розквіт в добу Тан (618-906 pp.), Сун (960-1279 pp.) та Юань (1260-1368 pp.). Завдяки зв'язкам з Індією, до культури Китаю приходить філософія буддизму, індійське образотворче мистецтво, архітектура, музика, медицина тощо. В добу Сун (X–XIII століття) починає свій розвиток музичне мистецтво, зокрема відомим жанром «ци» стає романс. Китайські твори мали переважно романсовий характер. Вірші жанру «ци» своїм корінням йдуть від пісень «Шицзін» (XI–VI століття), які були фундаментом літературного надбання Китаю. Свій вплив на становлення жанру романсу здійснили народні пісні юефу, а також пейзажна лірика та вірші стилю Юнмін періоду IV–VI століття. Поряд з цим простежується схожі моменти з поезією «цзиньтіши», що притаманні добі Тан (618-907). Вірші жанру «ци» пересікаються з народною піснею, отже фольклорні набутки не залишаються осторонь. Згодом починається реформація жанру, адже вірші починають використовуватись без музичного супроводу. Автором таких творів став Су Ши. Як зазначає дослідник Я. Шекера, «За дослідженнями китайського вченого Ін Фа-лу (їх наводить В. Петров), якщо пісні «Шицзін» виконувались під супровід «витонченої музики» (яюе), народні пісні юефу доби Хань та періоду Південних та Північних династій – під так звану «чисту музику» (цін'юе), то пісні ци – під акомпанемент легкої, застольної музики (яньюе), яка була занесена в західні землі Китаю ще у IV ст. н.е. з Індії та Середньої Азії, а пізніше проникла до центрального Китаю і поширилася в суспільстві за доби Тан. Очевидно, саме така легка, грайлива музика спричинила розвиток у ци вільніших правил римування (порівняно з віршами жанру ши), які остаточно окреслилися саме за сунської династії» [7]. Саме в добу Сун поезія була яскравим відображенням філософії даоських, конфуціанських та буддистських вірувань. Творцем поезії даної епохи став Оу Ян-сю (1007-1072). Появляється збірка «Серед квітів» («Хуацзянь») 907-960 роки. Збірка випромінює світлий та стрункий стиль, романтику жанру. Темати збірки були переважно життя та побут знатних слоїв населення. У XII столітті Су Ши та Сін Ці-цзі починають у віршах підіймати теми суспільної дійсності. Зокрема, цій поезії притаманна багатоплановість прихованого смислу, недомовки та завуальованість. Поезія дів Сун та Тан мають свою відмінність, що побудована на різних філософських поглядах. Наприклад, вірші епохи Сун підіймають філософські питання, а от поезія доби Тан становить цілком постановки поезії на рівень, що стане символом філософії життя. Вірші доби Сун віддзеркалюють безтурботність, а от поезія епохи Тан більш манірна та витончена. Засновником філософії доби Сун був Су Дун-по. Його поезія поєднувала даоське та буддистське вчення. Кількість мелодій, на яких базувались вірші було небагато. Ця система віршів знаходить своє відображення у тво-

рах більш пізнього періоду, зокрема у поезії митців: Мао Цзе-дуна, Ху Ши, Го Мо-жо, написані мовою байхуа, що було віддзеркаленням поезії «ши» та «ци» [7].

Говорячи про музичне мистецтво країн Сходу, слід згадати й про музичну культуру Японії, яка надавала велику роль театру, зокрема театру «Но» і «Кабукі», фундамент яких складається з анімістичних елементів японської культури. Зокрема, виділяються п'ять театральних жанрів японського мистецтва, а саме: бугаку, но, ке ген, бунраку й кабуки. Бугаку – це танок церемоніального характеру, який є частиною придворного ритуалу та відноситься до періоду VIII століття. Цей танок успадкував вплив китайського, корейського та індійських елементів. Розквіт театру но відноситься до XIV століття, фундаментом його стала дзенська естетика буддизму, яка відтворювала філософію, що все швидкоплинне. Жанр но відтворює ритуалізовані дії, побудовані на релігійних поняттях. Серед творів, що відображають театр но є «Окіна» (X століття), яка побудована на трьох ритуальних танцях: мольба про мир, родючості й довгому життю. Театр но поєднує літературний текст, акторську гру, танець, музику й хор. Особливу роль відіграє костюм та маски акторів, які є відображенням почуттів та емоцій актора. Важливим є те, що всі жіночі ролі в театрі но виконують чоловіки. Частиною театру но є кеген – інтермедії комічного характеру, які виконують роль зняття підвищеного емоційного характеру під час серйозних драматичних сцен театру но. Театр «Но» виокремлює більш серйозні картини, характерні для образів самураїв та воїнів. Це підкреслює й канонізовані пластичні рухи акторів. Відмінно від театру «Но», театр «Кабукі» виник пізніше, близько XVII століття й був спрямований на розкриття сцен більш реального світу, життя, побуту та торгівлі народу. Цей театр був близьким усім прошаркам народу. Появою своєю цей театр завдячує танцівниці Окуні, яка виконувала танці та розігрувала невеликі театральні сцени в храмах та на вулицях міста. Ці танці мали вільний характер, тому були замінені: жіночі танці на чоловічі. Згодом, характер творів став більш стираманним й відображав сюжети з легенд, самурайських епосів, історичних хронік тощо. Відомими драматургами, що надавали сюжети для кабукі були Тикамацу Мондзаемон (1644-1694), Цуруя Намбоку (1755-1829), Каватаки Мокуамі (1816-1893). Актори театру кабукі обов'язково мали свій стиль сценічного руху, танцю, пантоміми, сценічного фехтування, акробатичного мистецтва. В театрі використовували переважно грим, адже маски не користувались попитом. При музичному оформленні використовувались флейти, барабани, палочки кі з дерева. Паралельно з традиціями театру кабукі, розвивався ляльковий театр бунраку. Відомими драматургами, що писали для цього жанру: Тикамацу Мондзаемон (1644-1694), Кі-но Кайон (1633-1742), Такеда Ідзумо II (1691-1756), Намікі Сосуке (1695-1751), Міссі Сераку (1696-1772), Тімакацу Хандзі (1725-1785) [4].

Отже, музика здавна займала чільне місце у релігіях та мала досить потужну силу впливу на свідомість народу. У Китаї тісно пов'язані конфуціанські, даоські та буддистські традиції.

У VI столітті в Японії починає формуватись буддистське мислення, що зумовило появу в музичному вихованні появу піснеспівів сьомго, які діляться по різновидам: гімни, твори з коротких фрагментів, що отримали назву сенріцу – кеї, рецитація буддистських сутр, поеми релігійного змісту, декламаційний спів буддистських текстів. Саме в добу Сун (XIII століття) починають розвиватись китайські традиції, з'являється багато різних китайських інструментів. Завдяки буддизму починають розвиток театральні жанри – наприклад, танцювальна драма в масках гігаку, танцювальна драма ноо, спів сьомбо. Релігійний вплив перенісся на музику Кореї, яка поєднала традиції китайської та японської культур. Починають виконуватись монахами пісні хвачхон в супроводі селянського оркестру, також вплив відчувається у театральних постановках, де поєднані елементи буддистської містерії з корейськими народними фарсами.

Висновки. Отже, витоки музичного мистецтва та виховання давнього Китаю та Японії сво-

ім корінням уходять в давнину. Культура країн Сходу відрізняється культурною єдністю та своєрідністю.

Однією з важливих особливостей китайської музики – нероздільна єдність поетичного тексту і музики, а також зв'язок музики з жестом і танцем, взаємозв'язок вокальної музики з фонетикою народної мови. Своєрідність китайської музики виявляється і у використанні різноманітних музичних інструментів, виконаних з різноманітних природних матеріалів. Китайський театр був в повному розумінні народним. Театр в Японії також користувався популярністю, адже тематикою був народний побут, історичні події тощо. Музична сторона класичного театру відрізняється нерозривною єдністю звуку, слова і танцю. Коло образів, настроїв, прийомів акторської гри характеризується певним типом мелодики, ритміки, складом оркестру. Отже, мистецтво Китаю та Японії є цікавою й не до кінця вивченою темою, що зумовлює потребу в подальшому розвитку даної проблематики.

Список літератури:

1. Алкон Е. Музыкальное мышление Востока и Запада. Владивосток : Издательство Дальневосточного Университета, 1999. 128 с.
2. Вен Дзюнь. Жанрова система народно-пісенної культури Китаю : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2004. 17 с.
3. Гришелева Л.Д. Формирование японской национальной культуры. Москва : Наука, 1986. 286 с.
4. Йофан Н.А. Культура древней Японии. Москва : Наука, 1974. 261 с.
5. Садокова А.Р. Японский фольклор. Москва : ИМЛИ РАН, 2001. 256 с.
6. Сунь Цуньинь. Справочник хорового искусства. Шанхай : Шанхайское музыкальное издательство, 2001. 710 с.
7. Шнеерсон Г. Музыкальная культура Китая. Москва : Музгиз, 1952. 251 с.

Reference:

1. Alkon E. (1999). *Muzikalnoe mishlenie Vostoka i Zapada* [Musical thinking of the East and West]. Vladivostok : Izdelstvo Dalnevostochnogo Universiteta. (in Russian)
2. Wen Jun (2004). *Zanrova sistema narodno-pisennoi kultury Kutau* [Genre system of folk song culture of China] (PhD Thesis). Kyiv : National Untitled M.P. Drahomanov. (in Ukrainian)
3. Gryshleva L.D. (1986). *Formirovanie iaponskoy nazionalnoy kul'tyri* [Formation of Japanese national culture]. Moscow : Science. (in Russian)
4. Yofan N.A. (1974). *Kul'tyra drevney Iaponii* [Culture of ancient Japan]. Moscow : Science. (in Russian)
5. Sadokova A.R. (2001). *Iaponsky folklor* [Japanese folklore]. Moscow : IMLI RAS. (in Russian)
6. Sun Tsunin (2001). *Spravochnik horovogo iskusstva* [Directory of choral art]. Shanghai : Shanghai Music Publishing House. (in Ukrainian)
7. Shneerson G. (1952). *Musikalnaia kultura Kitai* [Musical Culture of China]. Moscow : Muzgiz. (in Russian)